

Three's Company

I. מהי המשמעות של המספר שלשה?

1. משנה אבות ג:ג

רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח:ח) כִּי כָל־שִׁלְחָנוֹת מְלֵאוּ קִיא צָאָה בְּלִי מְקוֹם. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא:כב) וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשִּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה':

2. שם ג:ו

רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר: עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם, שנאמר (תהלים פב:א) אֱלֹקִים נִצָּב בַּעֲדַת אֱ-ל... ומנין אפילו שלשה? שנאמר (שם) בְּקֶרֶב אֱלֹקִים יִשְׁפּוֹט...

3. ברכות מה.

מתני' - שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן...

גמ' - מנא הני מילי? אמר רב אסי: דאמר קרא (תהלים לד:ד) גִּדְלוּ לַה' אֶתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַתְדוּ. רבי אבהו אמר מהכא: (דברים לב:ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הִבּו גוֹדֵל לְאֱלֹקֵינוּ.

רש"י (שם) - גדלו לה' אתי. הרי שלשה, וכן אקרא. הבו גודל, היחיד אומר לשנים:

4. סוטה י. - י:

ויקרא-שם בשם ה' א-ל-עולם (בראשית כא:לג) - אמר ריש לקיש: אל תיקרי ויקרא אלא ויקריא; מלמד, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב. כיצד? לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם: וכי משלי אכלתם? משל אלקי עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם.

5. כתר שם טוב, כרך א' עמוד קל"ד, הערה קע"ז {עס כערוחי צחלאי לזנה}

טעם הזימון משום שנאמר ונרוממה שמו יחדיו. ולפי שהוא שבח וגדולה להשי"ת מזמנין ומתריין זה עם זה ומתועדין יחד להודות לו ולשבחו, וזימון הוא הזמנה לברכת המזון...

וטעם הזימון שצריך שלשה ולא שנים, כתוב בזוהר פ' ויצא (דק"ס) וז"ל כמה דכתיב הבו גודל לאלקינו, אמ"ל אילו הוינא תלתא יאות {יפס} הוא דחד יימא ותרין יתיבו ליה, א"ל הני מלי בברכאן בגין דאזכר {דכזיז} חד שמא דקב"ה {דקודשא ציך כוא} ותרין יתיבו ליה הה"ד {כזא כוא דכזיז} כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו, כי שם ה' אקרא דא חד דמברך, הבו גודל דא תרין אחרנין, אבל באורייתא אפילו תרי יתבי ויהבי רבו ותוקפא {כפ} דשבחא דאורייתא לקב"ה {לקודשא ציך כוא} אמר ליה ר' חזקיה לגבי ברכאן אמאי תלת אמר הא אוקמוה ואתמר חד דמברך וחד דאודי וחד הוא קיומא דברכאן וברזא עילאה כדקא יאות וברזא דתלת כמה דאוקמוה ע"כ {חיי אברהם אות קנ"ז וקנ"ח}.

II. הזמנת המזמן או ענית כולם ביחד?

6. משנה ברכות ז:ג

כיצד מזמנין? בג', אומר נברך; בג' והוא, אומר ברכו; בעשרה, אומר נברך לאלקינו; בעשרה והוא, אומר ברכו.

7. שו"ע או"ח קצב:א

היו המסובין ג', חייבים בזימון שאומר אחד מהם: נברך שאכלנו משלו, והם עונים ואומרים: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, והוא חוזר ואומר: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו'; ואם הם ד' יכול לומר: ברכו שאכלנו משלו, אבל יותר טוב לומר נברך, שלא להוציא עצמו מן הכלל...

8. מגן אברהם (שם), הקדמה

כתוב בזוהר ריש פ' דברים שיאמר הב לן ונברך כי כל מילי דקדושה בעי הזמנה ומזה נוהגין בל"א לומר רבותי מי"ר וועלי"ן בענשי"ן והן עונין יהי שם יי' מבורך מעתה ועד עולם, כ' הב"ח יש לתמוה על מנהג כל הארצו' האלו שאומרים בפעם ראשון נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו דלא נזכר כן בגמ' ובכל הפוסקים...

9. לבוש (שם) קבב:א

והטעם שהוא צריך לחזור ולומר ברוך שאכלנו משלו וכו', מפני שבפעם הראשון כשהתחיל לומר נברך וכו' אינו אלא כמו הזמנה שמזמן אותם, כמי שאומר הבו לבבכם והטו אזניכם לשמוע למה שאומר נברך וכו' שהוא לשון עתיד, ולכך צריך ליטול רשות מקודם שיתחיל, מפני שלשונו הוא לשון צווי שמצוה להם שיברכו שכבר נתנו לו רשות על זה, והם מתחילין ומברכין כמו שאמר, אבל הוא עדיין לא בירך והוא כבר אמר נברך, לפיכך מתחיל הוא אחר כך ומברך ואומר ברוך שאכלנו וכו', כלומר שגם הוא כולל עצמו עמהם ומברך ומרומם אותו יתברך על שאכלנו וכו'.

III. מי ומי מזמן?

10. שו"ע או"ח קסז:יד

אם המסובים רבים, גדול שבכולם בוצע. הגה: ואם הם שוים ואחד מהן כהן, מצוה להקדימו; ואם הכהן עם הארץ, ת"ח קודם לו; ואם הכהן ג"כ ת"ח, אלא שהוא פחות מן השני, טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר. וע"ל סי' ר"א (ומרדכי פ' בני העיר ב"י סי' קל"ה בשם רשב"א) ואם יש עמהם בע"ה, הוא בוצע ואפילו אם האורח גדול (והמברך יאמר תחלה ברשות מורי ורבותי) (א"ז וב"י בשם שבולי לקט).

11. שער הציון (שם) סיע"ק ס"ה

לבד כשבעל הבית או הגדול בוצע, אין צריך ליטול רשות מכהן. ולענין ברכת המזון כשגדול מברך גם כן אין צריך ליטול רשות מכהן, דגדול עדיף מכהן וכו"ל, אך כשבעל הבית רוצה בעצמו לברך, יש לעיין אם צריך לרשות מהכהן אם לא. ועיין בסיומן ר"א, בביאור הלכה שם, אם בעל הבית עדיף מאורח כשהאורח הוא גדול, ולכאורה תלוי זה בזה:

12. מגן אברהם (שם) סעי"ק ל"ג

ברשות מורי - ונהגו ליטול רשות מכהן (ל"ח) וכן נכון דהא מצוה להקדימו א"כ אסור לברך בלא רשותו וכן יסד בחרוזי נודה לשמך ומ"מ לא מהני מי שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות:

13. שו"ע או"ח רא:א

גדול מברך, אפילו בא בסוף; ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך, רשאי; והני מילי כשאין שם אורח, אבל אם יש שם אורח, הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו, כדי שיברך לבעל הבית... ואם בע"ה רוצה לוותר (פירוש שאינו רוצה להקפיד) על ברכתו, ולברך ברכת המזון בעצמו, רשאי. הגה: והוא הדין שיכול ליתן לברך למי שירצה (ב"י בשם אוהל מועד).